

B) Többtételes kompozíciók

1. Háromtételes, da capo formájú kórusművek
2. Többtételes, kantátaszerű ciklusok

IV. Összegzés: Az offertórium-kompozíciók jelentősége a hazai repertoárban 109

Függelék

A) Bibliográfia

B) Kottapéldák

Bódiss Tamás

Bódiss Tamás orgonaművész, karnagy, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzene-tanszékének adjunktusa, a Magyarországi Református Egyház egyházzenei igazgatója, a budafoki református gyülekezet kántora és a Károli Gáspár Református Egyetem Soli Deo Gloria Énekkarának társkarnagya. Zenei tanulmányait a Zeneakadémia karvezető- és énektanárképző szakán (1980–1985), orgonatanaszakán (1983–1988), az egyházzene-tanszéken (1991–1996), valamint az egyházzenei doktoriskolában (1988–2002) végezte.

Egyházzenei mesterdoktori (DLA) vizsgája részeként a szóbeli szigorlatot *Pásztor János*, *Dobszay László* és *Jeney Zoltán* előtt 2004. március 19-én tette le. Témái: I. magyar zenetörténet a XVIII. század végéig; II. XX. századi stílusirányzatok; III. református egyháztörténet.

A jelölt orgonahangversenye és liturgiai mestermunkája 2005. november 17-én volt a Kispest-Központi református templomban, melyen az Egyházzenei Tanszék protestáns hallgatói, valamint a KRE Soli Deo Gloria Énekkara működtek közre.

Disszertációját (témavezetője: *Fekete Csaba*) 2005. november 18-án *cum laude* minősítéssel védte meg, opponensei *Pásztor János* és *Kamp Salamon*, a vizsgabizottság további tagjai: *Dobszay László* (elnök), *Mohai Miklós* és *Soós András* voltak.

Orgonahangverseny és zsoltáros vesperás-istentisztelet: észak-német barokk orgonazene; az Öreg Debreceni Énekeskönyv és a Lüneburgi Tabulatúra párhuzamai

Koncertműsor:

1. J. P. Sweelinck (1562–1621): Fantasia chromatica
2. „Hallgasd meg, Atya Isten, a mi szükségünket” — a 143. zsoltárból való isteni dicséret
3. Herr Christ, der einig Gottes Sohn — orgonakorál
4. H. Scheidemann (1596–1663): Fantasia in G
5. G. Böhm (1661–1733): Preludium in C
6. „Dicsérjed, áldjad én lelkem” — a 146. zsoltárból való isteni dicséret
7. Nun lob, mein Seel, den Herren — orgonakorál
8. J. S. Bach (1685–1750): Toccata, adagio és fuga C dúr BWV 564

A vesperás liturgiája:

Introitus:	<i>Adj Úr Isten nekünk Szentlelket</i> (népének Ref. 246. sz.)
Adiutorium:	<i>Úr Isten, nyisd meg ...</i> (graduál) <i>Uram Isten, siess</i> (népének saját kórusletét kíséretével)
Antiphona super psalmos:	<i>Követ engemet a te irgalmasságod</i> (Eperjesi Graduál)
Zsoltárok:	80. és 84., a megfelelő genfi zsoltár kezdő- és záróverseivel keretbe véve (gyülekezeti énekként orgona- és négy-szólamú kórusletét kíséretében); 23. genfi zsoltár Sweelinck (1–2. v.) és Goudimel (3. v.) feldolgozásában (kórus)
Responsorium:	<i>Jézus Krisztus, élő Istennek szent Fia</i> — Misericordias vasárnap verzusával (Öreg Graduál)
Himnusz:	<i>Néked mennyei Atyánk hálát adunk</i> (kórusok egy- és négy-szólamú váltakozása Ref. 507. sz, valamint 496. sz. 7. v. hozzáadásával, Eperjesi Graduál kórusletétje szerint)
Verzikulus:	az Öreg Graduálból Misericordias vasárnapja szerint
Magnificat-antifóna:	<i>A jó Pásztor az ő életét adja</i> (Protestáns Graduál) S. Scheidt: Magnificat IV. toni (orgonára)
Benedicamus:	az Öreg Graduálból Misericordias vasárnapja szerint
Záró ének:	<i>Ti keresztyének, dicsérjétek Istent</i> (Ref. 198. sz.)

Az 1948-as énekeskönyv a református egyházi éneklés történetében

Az értekezés a magyar református gyülekezeti éneklés kétszáz éves történetét tekinti át. A történeti ismertetésen túl öt fontosabb énekeskönyv és a körükbe tartozó más énektárak, énekgyűjtemények ismertetésére, elemzésére és összevetésére kerül sor.

Az első fejezet az Öreg Debreceni Énekeskönyv énekanyagának, szerkezeti beosztásának ismertetése, mely a mögötte álló énekes gyakorlattal együtt ma is fontos mintául szolgál. Először: ez az énekeskönyv a magyar reformáció énekrepertoárjának összefoglalása, amikor még nem az orgona, hanem az éneklőszék mellől a kántor és az általa vezetett diákkórus vezette az éneklést. Másodszor: tartalmazza a protestáns egyházi éneklés minden fontos elemét, a strófikus gyülekezeti kanciót, a genfi zsoltárkönyvet —mely Maróthi György kiadásában többszólamú éneklésre alkalmas formában mintegy a debreceni énekeskönyv mellékletének tekinthető—, valamint a szertartási graduálművek egy jellemző kivonatát. Harmadszor: az énekeskönyv szerkezete a hagyományokat tükrözőve műfaji és funkcionális felosztásra és elrendezésre mutat példát. Végül: a XVIII század debreceni énekeskönyveinek korabeli használata éneke-rendek, írások, más gyűjtemények, utalások és a néphagyomány segítségével igazolható.

A második fejezet a XIX. század elejének változásaival foglalkozik, melyek az ellenreformáció visszahatásaként, az uralkodó eszmeáramlatok és a továbbra is hanyatló zenei műveltségi helyzet nyomán formálódtak ki. Az egyházi éneklés terén már korábban is mutatkozó hanyatlást a XIX. század elején megalkotott, másodikként ismertetett Benedek-énekeskönyv mélyítette el. Tartalmában ez a genfi zsoltárok nélküli dicséretanyag $\frac{7}{8}$ részének eltűnését jelentette, helyükre a kor jellemző stílusában, többnyire megrendelésre írt tanító jellegű és alkalmi énekek kerültek.

A Benedek-énekeskönyv 115 éves használatát a hivatalosan csupán negyedszázadig érvényben lévő, sok próbálkozás és hosszadalmas előkészítések után 1921-ben megjelent, harmadikként bemutatott énekeskönyv váltotta fel. Idejétmúlt, már akkor is sokat vitatott elvei miatt valódi megoldást nem hozott. E két énekeskönyv anyaga, de még inkább az ezzel egy időben kialakult, ma református hagyományként értékelt énekgyakorlat és istentiszteleti szokásrendszer a jövő egyházzenei és liturgiai megújulásának egyik legnagyobb akadályá.

A harmadik fejezet a XX. század harmadik évtizedében indult reformfolyamatot elemzi, melynek eredményeképpen az 1939-es jugoszláviai énekeskönyv, majd ennek hatására az 1948-as énekeskönyv megszületett. Az irodalomtörténeti kutatás eredményei, a magyar zenei élet megújulása, a reformációs gyökerekig visszanyúló történelmi kálvinizmus, az istentiszteletet megújító reformtörekvések és a század első felében jelentős szerepet játszó belmissziói mozgalmak egyaránt szerepet játszottak az 1948-as énekeskönyv kialakulásában és létrejöttében.

A dolgozat két utolsó fejezete az öt kiemelt énekeskönyv közös és eltérő vonásait elemzi. Először egyes fontosabb énekcsoportok szerepéről, valamint az énekeskönyvek fejezetbeosztásáról szól, szem előtt tartva az alapul vett 1948-as énekeskönyv szerkezeti felépítésének kérdéseit.

Másodszor ez utóbbi énekanyagát vizsgálja meg az énekek eredete és közlésmódja szerint. Bemutatja, mi és hogyan maradt meg illetve került vissza az előző énektárakból, és sorra veszi a magyar református énekeskönyvben először szereplő új elemeket. Az előzőekben bemutatott különböző irányzatok és hatások jelenléte tetten érhető ez utóbbi énekcsoport áttekintése során.

Tartalom

Bevezetés	4
I. A XVIII. század énekeskönyve	7
A debreceni énekeskönyv tartalma — A debreceni énekeskönyvek és a reformátori énekörökség — A debreceni énekeskönyvek kisugárzása — Liturgia és gyülekezeti éneklés a XVI–XVIII. században — A debreceni énekeskönyvek anyaga a gyülekezeti használatban	

II. Református énekeskönyvek a XIX. században	21
Változások a XVIII. század első felében Erdélyben — A magyarországi énekeskönyvreform okai és megvalósulása — A Benedek-énekeskönyv tartalma — A Benedek-énekeskönyv hatása — A gyülekezeti éneklés válságának elmélyülése — A Baltazár-énekeskönyv	
III. Az 1948-as református énekeskönyv előzményei	41
A belmissziói mozgalom szerepe az egyházban és az éneklésben — A történelmi kálvinizmus és az énekreformra gyakorolt hatása — Istentiszteleti rendtartás megújítása és az énekeskönyv — A régi énekeskönyvek anyagának megismerése — Reformtörekvések a 30-as években — A jugoszláviai énekeskönyv — Egyházzenei konferencia a 30-as években — Az énekeskönyv szerkesztési munkáinak megindulása — Elvi alapvetés és szerkesztési munkák a háború után	
IV. Az énekeskönyvek szerkezetéről	72
V. Az 1948-as énekeskönyv énekeinek eredete	83
Az Öreg Debreceni énekanyaga az 1948-as énekeskönyvben — Megjegyzések a XVI. századi dallamok értelmezéséhez — A Benedek- és a Baltazár-énekeskönyvekből átvett énekek — A XX. század első felének énekgyűjteményeiből átvett énekek — Különböző gyűjteményekből átvett énekek — Evangélikus forrásból átvett énekek — A jugoszláviai énekeskönyvben szereplő énekek — Református énekeskönyvben először szereplő énekek	
Összegzés	100
Függelék	103
Az Öreg Debreceni Énekeskönyv és kapcsolatai — A Benedek-énekeskönyv tartalma és kapcsolatai — A Baltazár-énekeskönyv új énekei — A Jugoszláviai énekeskönyv anyaga és kapcsolatai — Az 1948-as énekeskönyv tartalma — Énekeskönyvek szerkezeti összehasonlítása	
Bibliográfia	139
Énekeskönyvek, énekgyűjtemények — Felhasznált irodalom — Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai (A saját szerkesztésű „Hagyomány és haladás” tanulmánykötet tartalma)	